https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy Universiteti
Ijtimoiy fanlar fakulteti “Amaliy psixologiya”
yo‘nalishi 4- bosqich talabasi
Orziyeva Durdona Obidjon qizi
orziyevadurdona@gmail.com

“BIRINCHI SINF O‘QUVCHILARINING MAKTABGA MOSLASHUV JARAYONIDA PSIXOLOGIK OMILLAR VA PEDAGOGIK QO‘LLAB-QUVVATLASH MEXANIZMLARI”

Annotatsiya

Mazkur maqolada birinchi sinf o‘quvchilarining maktabga moslashuv jarayonida yuzaga keladigan psixologik omillar va ularni bartaraf etishda pedagogik-psixologik qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining maktab muhitiga moslashuvida uchraydigan asosiy psixologik qiyinchiliklar, jumladan, tashvish, diqqatning beqarorligi va ijtimoiy moslashuvdagi muammolar aniqlandi. Tadqiqot natijalari maktab psixologi va boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari tomonidan tizimli psixologik yordam ko‘rsatilgan hollarda o‘quvchilarning moslashuv darajasi sezilarli darajada yaxshilanishini ko‘rsatdi. Olingan natijalar boshlang‘ich ta’lim jarayonida o‘quvchilarning psixologik farovonligini ta’minlash va ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: birinchi sinf o‘quvchilari, maktabga moslashuv, psixologik omillar, pedagogik qo‘llab-quvvatlash, boshlang‘ich ta’lim

Аннотация

В статье рассматриваются психологические факторы адаптации первоклассников к школьной среде и механизмы педагогико-психологической поддержки. В ходе исследования выявлены основные психологические трудности, возникающие у учащихся первого класса в период адаптации к школе, такие как тревожность, неустойчивость внимания

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

и сложности в межличностном взаимодействии. Результаты исследования показывают, что системная работа школьного психолога и учителя начальных классов способствует успешной адаптации учащихся к образовательному процессу. Полученные данные имеют практическую значимость для повышения качества начального образования.

Ключевые слова: первоклассники, адаптация к школе, психологические факторы, психолого-педагогическая поддержка, начальное образование

Abstract

This article examines the psychological factors influencing first-grade students' adaptation to the school environment and the mechanisms of pedagogical and psychological support. The study identifies key psychological difficulties experienced by first graders during the adaptation period, including anxiety, attention instability, and social interaction challenges. The findings indicate that systematic psychological support provided by school psychologists and primary school teachers significantly improves students' adaptation to school. The results contribute to improving students' psychological well-being and the quality of primary education.

Keywords: first-grade students, school adaptation, psychological factors, pedagogical support, primary education.

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimida boshlang'ich ta'lim bosqichi o'quvchilarning shaxs sifatida shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, birinchi sinfga qadam qo'yish jarayoni bolalar hayotida jiddiy psixologik o'zgarishlar bilan kechadi. Bu davrda bola yangi ijtimoiy muhitga moslashadi, o'quv faoliyatiga jalb etiladi hamda o'qituvchi va tengdoshlar bilan munosabatlar tizimini shakllantiradi. Ushbu jarayonning muvaffaqiyatli kechishi bolaning keyingi o'quv faoliyati, o'qishga bo'lgan motivatsiyasi va emotsional barqarorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Psixologiya fanida maktabga moslashuv tushunchasi bolaning yangi ta'lim muhitiga jismoniy, emotsional va ijtimoiy jihatdan moslashish jarayoni sifatida

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

talqin etiladi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, birinchi sinf o‘quvchilarida moslashuv jarayonida tashvish, qo‘rquv, o‘ziga ishonchsizlik, diqqatning barqaror emasligi kabi psixologik qiyinchiliklar kuzatilishi mumkin. Agar ushbu holatlar o‘z vaqtida aniqlanmasa va psixologik-pedagogik yordam ko‘rsatilmasa, bu o‘quvchining bilim o‘zlashtirish darajasiga va maktabga bo‘lgan munosabatiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

O‘zbekiston Respublikasida ta’lim tizimini takomillashtirish, o‘quvchilarni har tomonlama rivojlantirish masalalari davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. “O‘zbekiston–2030” strategiyasi hamda oliy ta’lim va umumiy o‘rta ta’limni rivojlantirishga oid hujjatlarda ta’lim sifatini oshirish, o‘quvchilarning psixologik farovonligini ta’minlash va innovatsion pedagogik yondashuvlarni joriy etish vazifalari belgilangan. Shu nuqtai nazardan, birinchi sinf o‘quvchilarining maktabga moslashuv jarayonini psixologik jihatdan o‘rganish dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Mazkur tadqiqotning **asosiy maqsadi** birinchi sinf o‘quvchilarining maktabga moslashuv jarayonida namoyon bo‘ladigan psixologik omillarni aniqlash hamda ushbu jarayonda samarali pedagogik va psixologik qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot vazifalari quyidagilardan iborat:

- birinchi sinf o‘quvchilarining maktabga moslashuv jarayonining psixologik xususiyatlarini tahlil qilish;
- moslashuvga ta’sir etuvchi ijobiy va salbiy omillarni aniqlash;
- maktab psixologi va boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Ushbu tadqiqot natijalari boshlang‘ich ta’lim jarayonida o‘quvchilarning psixologik holatini yaxshilash, ularning maktab muhitiga tez va samarali moslashuvini ta’minlash hamda ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

II. METODLAR

Tadqiqot dizayni

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

Mazkur tadqiqot **tavsifiy-analitik** va **amaliy yo‘naltirilgan** tadqiqot dizayni asosida olib borildi. Tadqiqot birinchi sinf o‘quvchilarining maktabga moslashuv jarayonida yuzaga keladigan psixologik holatlarni aniqlash, ularning o‘quv faoliyatiga ta’sirini baholash hamda moslashuvni qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini ishlab chiqishga qaratildi.

Tadqiqot **boshlang‘ich ta’lim muassasasi sharoitida** olib borilib, real ta’lim jarayonida kuzatilgan psixologik holatlar tahlil qilindi. Ushbu yondashuv olingan natijalarning amaliy ahamiyatini oshirishga xizmat qildi.

Tadqiqot ishtirokchilari

Tadqiqotda umumiy o‘rta ta’lim maktabining **birinchi sinfida tahsil olayotgan 6–7 yoshli o‘quvchilar** ishtirok etdi. Ishtirokchilar tanlanishida quyidagi mezonlarga amal qilindi:

- o‘quvchilarning birinchi sinfda ta’lim olayotganligi;
- psixologik rivojlanishida og‘ir patologik holatlarning mavjud emasligi;
- ota-onalar va ta’lim muassasasi ma’muriyatining roziligi.

Tadqiqot etik tamoyillarga rioya qilingan holda olib borildi, barcha ma’lumotlar **maxfiylik** asosida qayta ishlandi.

Tadqiqot usullari

Birinchi sinf o‘quvchilarining maktabga moslashuv jarayonini chuqur o‘rganish maqsadida quyidagi **psixologik-pedagogik tadqiqot usullari** qo‘llanildi:

1. **Pedagogik kuzatuv**

O‘quvchilarning dars jarayonidagi xulq-atvori, diqqatni jamlash darajasi, o‘qituvchi va tengdoshlari bilan muloqoti muntazam kuzatildi.

2. **Psixologik suhbat**

O‘quvchilar bilan individual va guruh shaklida suhbatlar o‘tkazilib, ularning maktabga bo‘lgan munosabati, hissiy holati va tashvish darajasi aniqlashtirildi.

3. **Diagnostik metodlar**

O‘quvchilarning maktabga moslashuv darajasini baholash uchun moslashuv holatini aniqlovchi psixologik test va so‘rovnomalardan foydalanildi.

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

4. **Tahlil va solishtirish usuli**

Olingan ma’lumotlar asosida o‘quvchilarning moslashuv darajalari o‘zaro solishtirilib, umumiy xulosalar chiqarildi.

Ma’lumotlarni qayta ishlash va tahlil qilish

Tadqiqot davomida yig‘ilgan ma’lumotlar **sifat va miqdoriy tahlil** usullari yordamida qayta ishlanib, natijalar jadval va umumlashtiruvchi ko‘rsatkichlar asosida tahlil qilindi. Olingan natijalar o‘quvchilarning maktabga moslashuv jarayonida psixologik omillarning rolini aniqlash imkonini berdi.

Metodologik asoslanganlik

Tadqiqotda qo‘llanilgan usullar tanlangan mavzuga mos bo‘lib, olingan natijalar bilan o‘zaro mantiqiy bog‘liqlikda qo‘llandi. Bu esa tadqiqot natijalarining **ilmiy ishonchliligi** va **amaliy tatbiq etish imkoniyatini** ta’minladi.

II. NATIJALAR

Tadqiqot jarayonida birinchi sinf o‘quvchilarining maktabga moslashuv holati psixologik va pedagogik ko‘rsatkichlar asosida tahlil qilindi. Olingan natijalar maktabga moslashuv jarayonining murakkab va ko‘p omilli ekanligini ko‘rsatdi.

1. Birinchi sinf o‘quvchilarida moslashuv darajalari

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, o‘quvchilarning maktabga moslashuv darajasi uch asosiy guruhga ajratildi:

- **yuqori moslashuv darajasi** – o‘quvchilar maktab muhitiga tez moslashgan, dars jarayonida faol, o‘qituvchi va tengdoshlari bilan ijobiy munosabat o‘rnatgan;
- **o‘rtacha moslashuv darajasi** – ayrim qiyinchiliklar mavjud bo‘lsa-da, pedagogik yordam orqali bartaraf etilishi mumkin bo‘lgan holatlar;
- **past moslashuv darajasi** – doimiy tashvish, darsga qiziqmaslik, ijtimoiy muloqotda qiyinchiliklar kuzatilgan o‘quvchilar guruhi.

Natijalar shuni ko‘rsatdiki, moslashuv darajasi past bo‘lgan o‘quvchilarda o‘quv faoliyatiga nisbatan salbiy munosabat shakllanish ehtimoli yuqori bo‘ladi.

2. Moslashuv jarayonida kuzatilgan psixologik qiyinchiliklar

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

Tadqiqot davomida birinchi sinf o‘quvchilarida quyidagi **asosiy psixologik qiyinchiliklar** aniqlandi:

- maktab muhitiga nisbatan **tashvish va qo‘rquv holati**;
- dars jarayonida **diqqatni uzoq vaqt jamlay olmaslik**;
- o‘qituvchi va tengdoshlari bilan muloqotda **emosional beqarorlik**;
- mustaqil faoliyat yuritishda **o‘ziga ishonchsizlik**.

Ushbu qiyinchiliklar, ayniqsa, maktabga kelishning dastlabki oylarida yaqqol namoyon bo‘lishi kuzatildi.

3. Moslashuvga ta’sir etuvchi omillar

Tadqiqot natijalari moslashuv jarayoniga ta’sir qiluvchi bir qator **psixologik va pedagogik omillar** mavjudligini ko‘rsatdi. Jumladan:

- o‘qituvchining qo‘llab-quvvatlovchi munosabati;
- maktab psixologining tizimli ishlari;
- oilaviy muhit va ota-onaning pedagogik madaniyati;
- o‘quvchining individual psixologik xususiyatlari.

Ijobiy omillar mavjud bo‘lgan sharoitda o‘quvchilarning maktabga moslashuvi tez va samarali kechishi aniqlandi.

4. Tadqiqot natijalarining umumiy tahlili

Olingan natijalar birinchi sinf o‘quvchilarining maktabga moslashuvi bevosita **psixologik qo‘llab-quvvatlash darajasi** bilan bog‘liq ekanligini ko‘rsatdi. Pedagogik va psixologik yordam tizimli tashkil etilgan hollarda o‘quvchilarda ijobiy moslashuv ko‘rsatkichlari sezilarli darajada oshishi kuzatildi.

IV. MUHOKAMA VA XULOSA

Muhokama

Tadqiqot natijalari birinchi sinf o‘quvchilarining maktabga moslashuv jarayoni murakkab psixologik jarayon ekanligini tasdiqladi. Olingan ma’lumotlar shuni ko‘rsatdiki, maktab muhitiga moslashuv darajasi o‘quvchilarning emotsional holati, ijtimoiy faolligi va o‘quv motivatsiyasi bilan chambarchas bog‘liqdir. Tadqiqot davomida aniqlangan tashvish, diqqatning beqarorligi va o‘ziga ishonchsizlik

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

holatlari maktabga moslashuv jarayonida keng tarqalgan psixologik muammolar sifatida namoyon bo‘ldi.

Natijalar shuni ko‘rsatadiki, maktabga moslashuvdagi qiyinchiliklar ko‘pincha pedagogik va psixologik qo‘llab-quvvatlash yetarli darajada tashkil etilmagan holatlarda kuchayadi. Aksincha, o‘qituvchi va maktab psixologi tomonidan tizimli, maqsadga yo‘naltirilgan yordam ko‘rsatilgan hollarda o‘quvchilarning moslashuv jarayoni ijobiy kechishi kuzatildi. Bu holat boshlang‘ich ta’limda psixologik xizmat faoliyatini kuchaytirish zarurligini ko‘rsatadi.

Amaliy tavsiyalar

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi **amaliy tavsiyalar** ishlab chiqildi:

- birinchi sinf o‘quvchilari bilan maktabning dastlabki oylarida muntazam psixologik diagnostika o‘tkazish;
- maktab psixologi va sinf rahbarining hamkorlikdagi faoliyatini kuchaytirish;
- o‘quvchilar uchun moslashuvni yengillashtiruvchi psixologik trening va mashg‘ulotlar tashkil etish;
- ota-onalar bilan psixologik maslahatlar va tushuntirish ishlarini olib borish.

Mazkur tavsiyalar boshlang‘ich ta’lim muassasalarida o‘quvchilarning maktabga moslashuv jarayonini samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

Ilmiy yangilik va amaliy ahamiyat

Tadqiqotning ilmiy yangiligi birinchi sinf o‘quvchilarining maktabga moslashuv jarayonida psixologik omillarni kompleks tahlil qilish hamda pedagogik va psixologik qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini asoslab berilganligida namoyon bo‘ladi. Tadqiqot natijalari boshlang‘ich ta’lim amaliyotida, maktab psixologlari va pedagoglar faoliyatida qo‘llash uchun tavsiya etilishi mumkin.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, birinchi sinf o‘quvchilarining maktabga moslashuvi ularning keyingi o‘quv faoliyati va shaxsiy rivojlanishida muhim bosqich hisoblanadi. Mazkur jarayonda psixologik qo‘llab-quvvatlashning samarali tashkil etilishi o‘quvchilarning ta’lim muhitiga tez va muvaffaqiyatli moslashuvini

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

ta'minlaydi. Tadqiqot natijalari boshlang'ich ta'lim tizimida psixologik xizmatni takomillashtirish zarurligini ilmiy jihatdan asoslab berdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Blair, C., & Raver, C. C. (2020). School readiness and self-regulation: A developmental psychobiological approach. *Annual Review of Psychology*, 71, 711–736. https://doi.org/10.1146/annurev-psych-010419-050534
2. Denham, S. A., Bassett, H. H., & Wyatt, T. (2020). The socialization of emotional competence in early childhood. *Handbook of Emotional Development*, 590–613.
3. Eccles, J. S., & Roeser, R. W. (2021). Schools as developmental contexts during adolescence. *Journal of Research on Adolescence*, 31(2), 287–300.
4. Rimm-Kaufman, S. E., & Pianta, R. C. (2020). Family–school relationships and children's early school success. *Review of Educational Research*, 90(3), 339–369.
5. Spinath, B., et al. (2021). Motivation and school adjustment in early primary school years. *Learning and Instruction*, 72, 101435.
6. OECD. (2021). *Students' well-being: What it means and how it can be measured*. OECD Publishing.
7. UNICEF. (2022). *Mental health and psychosocial well-being of children*. UNICEF Report.
8. Wentzel, K. R., & Muenks, K. (2022). Peer relationships, motivation, and academic achievement. *Educational Psychology Review*, 34, 239–268.
9. Woolfolk, A. (2023). *Educational psychology* (14th ed.). Pearson Education.
10. World Health Organization. (2021). *Guidelines on mental health promotive and preventive interventions for children*. WHO.